

УДК 373.21

ЗНАННЯ ПРО ПРОДУКТИВНІ ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Пісоцький О. П., Пісоцька Л. М.

У статті аналізується питання набуття фахових знань майбутніми вихователями ДНЗ про продуктивну діяльність дошкільників: працю дітей і художню діяльність. У контексті художньої діяльності аналізуються ліплення, малювання, аплікація, конструювання та театралізована діяльність, особливості їх організації і керівництва, підкреслюється їх значущість для становлення особистості дошкільника. Вказується на зв'язок праці дітей із видами художньої діяльності. Підкреслюються особливості трудової діяльності дітей, важливі моменти організації різних видів праці в ДНЗ.

Ключові слова: продуктивна діяльність, художня діяльність, особливості дитячої праці, трудова діяльність дошкільників, професійна компетентність.

В статье анализируется вопрос приобретения профессиональных знаний будущими воспитателями ДОУ о продуктивной деятельности дошкольников: художественную деятельность и труд детей. В контексте художественной деятельности анализируются лепка, рисование, аппликация, конструирование и театраллизованная деятельность, особенности их организации и руководства, подчеркивается их значимость для формирования личности дошкольника. Указывается на связь труда детей со всеми видами художественной деятельности. Подчеркиваются особенности трудовой деятельности детей, важные моменты организации различных видов труда в ДОУ.

Ключевые слова: продуктивная деятельность, детский труд, особенности детского труда, художественная деятельность, профессиональная компетентность.

The article deals with future preschool educators' knowledge acquirement about productive activity of under-fives: their artistic activity and labour. In the context of artistic activity modelling, drawing, applique, constructing and drama activity, features of their organization and guidance are analysed, their meaning for forming pre-schoolers' personality is underlined. Connection between child labour and all types of artistic activity is specified. Child labour features and important tips of different types of labour management in preschool educational establishments are underlined.

Key words: productive activity, child labour, features of child labour, artistic activity, professional competence.

Постановка проблеми. Продуктивна діяльність дошкільників одночасно є чинником розвитку особистості і засобом педагогічного впливу на неї. Знання вихователя про продуктивну діяльність, її особливості, види, керівництво нею вказують на здатність до професійної діяльності та конкурентоспроможність на ринку праці. Професійні знання здобуваються майбутнім фахівцем під час вишівського навчання і є основою його професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін "компетентність" у сучасному науковому вжитку є збірним, оскільки об'єднує, інтегрує в собі певні властивості фахівця, його досвід. Так, у педагогічній енциклопедії вказується, що поняття "компетентність" містить у собі, крім знань, умінь і навичок, такі якості, як ініціатива, співробітництво, здатність працювати в групі, комунікативні здатності, уміння вчитися, оцінювати, логічно мислити, відбирати й використовувати інформацію [10, с. 237]. Н. Пихтіна підкреслює, що "поняття "професійна компетентність" вживається для позначення професійної підготовленості і здатності суб'єкта праці до виконання професійних завдань і обов'язків повсякденної діяльності" [11, с. 25]. Г. Беленько було сформульовано поняття професійна компетентність вихователя, де вказу-

ється, що "це інтегроване поняття, яке охоплює світоглядні позиції особистості, глибоку обізнаність і практичні вміння в обраній галузі діяльності, розвинені професійно значущі якості, побудований на цьому фундаменті авторитет" [2, с. 37]. Як бачимо, професійно важливі знання є вагомим компонентом професійної компетентності. Вони визначають основний зміст педагогічної діяльності, надають можливість "використання педагогічних технологій, прояву гнучкості у підході до кожної дитини" зазначає О. Кононко [14, с. 9]. Оскільки сьогодні у дошкільній освіті реалізуються особистісно орієнтований та компетентнісний підходи, то особливої ваги набувають знання вихователем сутності та особливостей продуктивних видів діяльності, де чільне місце відводиться дитячим художній (зображувальній) та трудовій.

Метою статті є аналіз необхідних знань майбутніх фахівців дошкільної освіти про сутність і особливості організації продуктивної діяльності дітей.

Виклад основного матеріалу. Діяльність дітей дошкільного віку є основою формування у них різних видів компетенцій, зокрема художньо-продуктивної та предметно-практичної. Так, освітня лінія стандарту дошкільної освіти України "Дитина у світі культури": передбачає "формування почуття краси в її різних проявах, ціннісного ставлення до змісту предметного світу та світу мистецтва, розвиток творчих здібностей, формування елементарних трудових, технологічних та художньо-продуктивних навичок, самостійності, культури та безпеки праці", що є основою художньо-продуктивної компетенції; досягнення *предметно-практичної компетенції*, яка передбачає, що дитина дошкільного віку: використовує за призначенням знайомі предмети побуту та вжитку, матеріали, іграшки, атрибути; виявляє самостійність, елементарну практичну умілість, вправність; розробляє та пропонує одноліткам продуктивні та цікаві сюжети, вміло використовує в грі предмет-замінники, є здатною з допомогою дорослого та самостійно організувати спільну з однолітками діяльність, налагодити взаємини, уникнути та з найменшими втратами вийти з конфліктної ситуації; володіє елементарними художніми вміннями; виявляє наполегливість, регулює свою предметно-практичну діяльність, може виявити самовладання; створює предметно-пластичні образи, має уявлення про поліграфічний дизайн [1, с. 14]. Отже, ці види компетенцій є пов'язаними між собою, адже власне дитячі діяльності, де вони виникають, мають єдину основу.

О. Долинка, О. Низковська наголошують, що у роботі з дітьми потрібно сприяти виникненню у дошкільників прагнення пізнавати навколишній світ і себе у ньому, глибше ознайомлюватися з творами різних видів мистецтва; виховання бажання сприймати й творити прекрасне, самостійно займатися мистецькою діяльністю; формувати шанобливе та бережне ставлення до всього живого, неживої природи і предметів рукотворного світу, відповідальність та інші базові якості особистості. Як бачимо, у центрі уваги науковців має бути особистість дитини, її можливості й готовність до активного входження в соціум, до виконання будь-якої діяльності [5, с. 20].

У науковому обігу існує кілька термінів, що характеризують діяльність дитини в цей час: зображувальна діяльність, продуктивна діяльність, художня діяльність, естетична діяльність. Найбільш вживаним поняттям є "продуктивна діяльність", саме вона дозволяє дитині відобразити в образну форму свої переживання про навколишнє, виразити своє відношення до нього, тобто отримати результат (творчий продукт): малюнок, аплікація, виріб із пластиліну, виконання музичного твору тощо. Ця діяльність бере свої витoki із мистецтва, якому властива образна сутність, що полягає у створенні митцем художнього образу – специфічної форми відображення дійсності та форми вираження думок та почуттів художника; результату процесу художнього мислення – виду інтелектуальної діяльності, яка спрямована на створення або сприймання творів мистецтва, на основі процесів творчої уяви, пам'яті і сприймання. Художня діяльність дітей дошкільного віку є творчою діяльністю у якій дитина виявляє знання про навколишній світ і своє ставлення до нього через створення художніх образів. Найбільш поширеними видами художньої діяльності дошкільників є зображувальна, до якої відноситься малювання, ліплення (скульптура малих форм), аплікація, конструювання. Ще одним видом є театралізована діяльність, яка пов'язана зі сприйманням творів театрального мистецтва і відтворенням в ігровій формі набутих уявлень, вражень, почуттів і є специфічним видом дитячої активності, одним із найулюбленіших видів творчості дітей у старшому дошкільному віці [12, с. 50].

О. Долинна, О. Дронова, Л. Масол, І. Ликова, Г. Сухорукова та ін. акцентують увагу на виховання дітей у найбільш значущих для них художніх видах діяльності (образотворчій, музичній, хореографічній, театралізованій), основою яких є різні види мистецтва. Підхід, який вони відстоюють, ґрунтується на синтезі мистецтв і принципах інтегрованого підходу. Взаємодія різних видів мистецтв зумовлена єдиними законами художнього мислення і передбачає, що будь-який твір мистецтва, емоційно впливаючи на дитину, викликає у неї різні музичні, художні, літературно-поетичні, хореографічні асоціації. Тобто це взаємна зумовленість об'єктів один одним [8, с. 140].

Комплекс мистецтв, наголошує Ю. Пухначов, має впливати цілісно, системно, формуючи нове, більш високого рівня сприйняття, даючи нові результати продуктивної діяльності; такий комплекс має вдосконалювати навички художньо-образного мислення, уяви, емоційної чутливості. При використанні комплексу мистецтв процес сприйняття передбачає два етапи: сприйняття провідного виду мистецтва та сприйняття "малого комплексу мистецтв", а також поєднання двох його видів – провідного мистецтва та супроводжуючого, в якості яких на різних етапах можуть бути музика, мистецтво слова, малюнок [15, с. 127].

Поліхудожня діяльність визначається принципами інтегрованого підходу в основі принципи поліхудожнього розвитку, образні зв'язки мистецтв на рівні творчого процесу, нерівномірності розвитку різних видів мистецтва, зв'язку художніх традицій із регіональною і світовою художньою культурою, інтегрованого підходу до естетичного розвитку. Так, перший принцип ґрунтується на понятті поліхудожнього розвитку. Оскільки усі види мистецтва (зображувальне мистецтво, музика, мистецтво слова, хореографія, театр, кіно) розуміються як явища життя, то дошкільник може успішно проявити свій естетичний потенціал у кожному з видів художньої діяльності й творчості. Другий принцип поліхудожнього підходу підкреслює важливість урахування внутрішніх, образних, духовних зв'язків мистецтв на рівні творчого процесу. Наступний принцип передбачає врахування географічних, історичних та культурогенних чинників, які впливають на осмислення творів мистецтва в єдиному культурному руслі, що дозволяє врахувати нерівномірності розвитку різних видів мистецтва. Четвертий принцип доповнює попередній, оскільки передбачає у своєму змісті орієнтацію на регіональні, національно-історичні художні традиції, які знаходяться у взаємозв'язку із місцевістю, матеріальними об'єктами, духовною спрямованістю народу, регіональною і світовою художніх культур. Останнім принципом інтегрованого підходу до здійснення естетичного розвитку та естетичного виховання дошкільників є зв'язок мистецтва з науками в єдиному полі творчих проявів людства там, де вони живляться досягненнями один одного, нерідко поєднуючись в одній особі [6, с. 5–6].

Діти дошкільного віку на заняттях з образотворчого мистецтва часто самостійно інтегрують види образотворчої діяльності, що яскраво проявляється у експериментуванні художніми матеріалами та інструментами, а також у процесі опанування способами створення образу та засобами художньої виразності. А тому в інтегрованому творчому процесі дошкільники створюють емоційно-виразні образи, без допомоги дорослого обираючи вид діяльності, матеріали, устаткування та способи прояву творчості [7, с. 2].

Дуже тісний зв'язок спостерігається між художньою й трудовою дитячими діяльностями. У дошкільній педагогіці відмічається, що праця дітей дошкільного віку, порівняно з трудовою діяльністю дорослих, має певні особливості [13, с. 273]: умовність (це результат, який має не лише матеріальне втілення, а й емоційне); поступове формування у дітей здатності мотивувати власну трудову діяльність; стихійний розвиток компонентів трудової діяльності дошкільників; виховна значущість як найвища цінність дитячої праці; тісний зв'язок праці малюка з грою (і гра, і праця приносять дитині задоволення, є засобами її самореалізації). Щоб праця стала засобом виховання, вона має бути: змістовною; нести в собі особистісну і суспільно корисну значущість; чітко організованою. Тому основною вимогою щодо організації трудової діяльності дітей є використання всіх прийнятних видів праці дітей у ДНЗ й при цьому важливо врахувати наступні моменти: вказати мету праці (що може зробити і дитина); визначити завдання, які вирішуються дорослим (навчання діям, закріплення у дітей алгоритму послідовних дій, вправ, виховання

позитивних взаємовідносин, інтересу до праці, вміння працювати самостійно та ін.); обрати найбільш доцільний за складністю вид трудової діяльності дітей (самообслуговування, праця в природі, господарсько-побутова праця, ручна (художня) праця); визначити основні методичні прийоми, які допоможуть вирішити освітні завдання (приклад дорослого, дитини; показ дій; позитивне оцінювання; місце педагога в процесі трудової діяльності тощо); вказати обладнання, яке знадобиться дитині в процесі роботи; спланувати види індивідуальної роботи з трудової діяльності, вказати, з ким із дітей він буде конкретно її проводити.

В. О. Павленчик [9, с. 21] визначила обсяг і зміст знань дошкільників про працю, які є цілісною і свідомою інформацією дитини про власну трудову діяльність і про працю дорослих. Основу знань складає розуміння сутності праці та її структури: мета, мотив, трудові дії, результат. Ці компоненти виявляються у всіх видах дитячої праці: самообслуговуванні, господарсько-побутовій, художній праці і праці в природі. У систематизованому вигляді ці знання мають виявлятися у культурі праці – системній якості, що включає в себе знання про мету, планування, мотиви (особистісні та суспільні), процес праці, трудові дії, правила (безпеки, гігієни, робочого місця), результат і критерії його оцінки. Важливим її елементом є відомості про моральні якості (відповідальність, ініціативність, організованість, бережливість, самостійність, цілеспрямованість, наполегливість) людини, позитивне ставлення до людей праці і культуру спілкування. Сполучною ланкою між знаннями про трудову діяльність і відомостями про працю дорослих є стосунки колективного характеру, які включають у себе способи спільної праці, правила взаємостосунків, моральні норми, конкретні зразки прояву дорослими взаємовиручки, співробітництва і взаємодопомоги у трудовій діяльності.

Організація дитячої праці має відповідати принципам, які були сформульовані В. Сухомлинським: єдність трудового виховання і загального розвитку – морального, інтелектуального, естетичного, фізичного; розкриття, виявлення та розвиток індивідуальності в праці; висока моральність праці, її суспільно корисна спрямованість; раннє залучення до продуктивної праці; різноманітність видів праці; постійність, безперервність праці; наявність рис продуктивної праці дорослих у дитячій праці; творчий характер праці, поєднання зусиль розуму і рук; наступність змісту трудової діяльності, умінь і навичок; загальний продуктивний характер праці; відповідність трудової діяльності дитячим можливостям; зв'язок праці із сучасним життям.

Організація ручної праці передбачає, насамперед, забезпечення дітей матеріалами для праці та у навчанні працювати з ними. Також важливим є обладнання місця роботи дошкільників: наявність куточка ручної праці; його оснащення та обладнання; види роботи у ньому; вміння дітей працювати з папером, картоном, тканиною, з додатковим і природним матеріалом. Крім того, необхідно знаходити роботам практичне використання, зокрема їх можна використовувати як подарунки малюкам, дорослим, одноліткам, для гри. Організовується робота по підгрупах. В кінці занять дитячі роботи обов'язково аналізуються вихователем, який заохочує дітей до самостійного аналізу, до висловлювань про роботу товаришів, до порад одне одному. Способами заохочення старших дошкільників до художньої праці з боку вихователів можуть бути: привітне ласкаве слово, міміка, мовчазний потиск дитячої руки.

Вагоме значення має процес ознайомлення дітей з працею дорослих, який спрямовується: на формування у дошкільників уявлень про соціальну дійсність і суспільні явища; на збагачення дітей системними знаннями про працю і соціальну дійсність, які дозволяють у доступній формі підкреслити сутність і спрямованість праці дорослих і власних трудових зусиль дитини, що зміцнює її суб'єктивну позицію, зближує її з вихователями, підвищує самооцінку; на оволодіння в єдності із знаннями трудовими вміннями, які співвідносяться із змістом і структурою трудового процесу (знання мети праці, її мотивів, планування послідовності трудових дій, самоконтроль, досягнення й оцінка проміжних і кінцевих результатів); на підвищення самостійності дітей у праці, що дозволяє їм вирішувати більш складні завдання; на позитивний емоційний стан дитини, переживання успіхів, відкриття нових способів досягнення мети, виправлення помилок, зближення з дорослими; привабливість праці [4, с. 215].

Також під час організації видів праці потрібно враховувати чинники зниження інтересу дітей до праці: одноманітність трудової діяльності; недостатня мотивація

праці; "тиск" дорослого на дитину; недотримання принципу систематичності, поетапності; прагнення дорослих у разі виникнення у дітей хоча б незначних труднощів самим виконати доручену справу; намагання дорослих переробити виконану дітьми роботу; неврахування можливостей вихованців; захвалювання одних і недооцінювання старань та успіхів інших; нерівномірне залучення дітей до різних видів праці [3, с. 10].

Висновки. Основа професійної компетентності майбутнього вихователя – фахові знання про сутність, особливості, види та керівництво продуктивною діяльністю дошкільників: художньою, до якої відноситься зображувальна і театралізована, і праця дітей (самообслуговування, господарсько-побутова, праця в природі та художня). Опанування дітьми під керівництвом педагога цими видами діяльності сприяє формування у дошкільнят художньо-продуктивної і предметно-практичної компетенцій. У процесі навчання у вищі майбутнім вихователям необхідно спрямовувати свою увагу на формування системи знань щодо методики організації та керівництва продуктивними видами дитячої діяльності. Перспективами подальшого наукового пошуку стане аналіз сучасних методик керівництва художньою та трудовою діяльністю дітей, що дозволить встановити між ними взаємозв'язок.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С. 4–19.
2. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання : монографія / Г. В. Беленька. – К. : Світич, 2006. – 304 с.
3. Ведмеденко Д. Від інтересу до працьовитості / Д. Ведмеденко // Дошкільне виховання. – 2008. – № 4. – С. 12–14.
4. Дитина: програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / Г. В. Беленька, Е. В. Белкіна, О. Л. Богінч та ін. – 3-тє вид., доповн. і переробл. – К. : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 492 с.
5. Долинна О. Праця як засіб формування предметно-практичної компетенції дітей / О. Долинна, О. Низковська // Дошкільне виховання. – 2012. – № 9. – С. 22–27.
6. Ликова І. О. Програма художнього виховання, навчання й розвитку дітей 2–6 років "Кольорові долоньки" / І. О. Ликова. – Х. : Веста : Ранок, 2007. – 128 с.
7. Масол Л. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій / Л. Масол // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 1. – С. 2–5.
8. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник / за заг. ред. Г. В. Сухорукової. – К. : Видавничий дім "Слово", 2010. – 376 с.
9. Павленчик В. А. Формирование положительных взаимоотношений детей 6-го года жизни в совместной трудовой деятельности : автореф. дисс. на получение уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Теория и история педагогики" / Павленчик В. А. – К., 1982. – 25 с.
10. Педагогика : большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. – Мн. : Современное слово, 2005. – 720 с.
11. Пихтіна Н. П. Педагогічна творчість : навч. посіб. / Н. П. Пихтіна. – 3-тє вид., доповн. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – 215 с.
12. Пісоцький О. П. Основи образотворчого мистецтва та образотворча діяльність у дошкільному віці : навч. посіб. для студ. / О. П. Пісоцький, Л. М. Пісоцька. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – 138 с.
13. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підруч. / Т. І. Поніманська. – 2-ге вид., доповн. – К. : Академвидав, 2013. – 464 с. – (Серія "Альма-матер").
14. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" [нова редакція] : у 2 ч. – К. : ТОВ "МЦФЕР-Україна", 2014.
15. Ч. II : Від трьох до шести [семи] років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін. ; наук. кер. О. Л. Кононко. – 2014. – 452 с.
16. Пухначев Ю. В. Четыре измерения искусства / Ю. В. Пухначев // Число и мысль. – М. : Знание, 1981. – Вып. 4. – 176 с.